

Sygn. akt I ACa 104/13

IACz 169/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 marca 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie – Wydział I Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Andrzej Struzik (spr.)
Sędziowie:	SSA Hanna Nowicka de Poraj SSA Józef Wąsik
Protokolant:	st.sekr.sądowy Katarzyna Wilczura

po rozpoznaniu w dniu 8 marca 2013 r. w Krakowie na rozprawie

sprawy z powództwa M. U.

przeciwko Z. D. (1)

o zachowek

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Kielcach

z dnia 20 listopada 2012 r. sygn. akt I C 1698/10 oraz zażalenia powódki na zawarte w punkcie II zaskarżonego wyroku orzeczenie o kosztach procesu

1. **oddala apelację;**

2. **umarza postępowanie zażaleniowe**

3. **zasądza od powódki na rzecz pozwanego kwotę 2 700 zł (dwa tysiące siedemset złotych) tytułem kosztów postępowania odwoławczego.**

Sygn. akt I ACa 104/13

Sygn. akt IACz 169/13

UZASADNIENIE

wyroku z dnia 8 marca 2013r.

Powódka M. U. wniosła o zasądzenie od pozwanego Z. D. (1) kwoty 350.000 zł tytułem zachowku. Uzasadniając swoje żądanie powódka wskazała, że w związku z rozdysponowaniem całym majątkiem za życia rodziców nie otrzymała kwoty odpowiadającej wysokości należnemu jej zachowkowi od brata, który obecnie sprzedaje gospodarstwo rolne i jego część jest wyłączone pod rozbudowę drogi krajowej (...).

Na substrat zachowku składa się tylko wartość darowizn. Zdaniem M. U., Z. D. (1) otrzymał od rodziców darowiznę o wartości 4.032.370 zł (działki nr (...)), w tym wartość gruntów 2.532.370 zł oraz wartość budynku mieszkalnego, budynków gospodarczych i sprzętu rolniczego 150.000 zł, którą to kwotę powódka ustaliła biorąc pod uwagę, iż część działek znajduje się w pobliżu nieruchomości skupowanych przez dewelopera za cenę 70 zł za m² w przypadku gruntów rolnych i 250 zł za m² w przypadku działek o charakterze budowlanym. Powódka wraz z mężem otrzymała od rodziców powódki darowiznę o wartości 201.980 zł. (działkę oznaczoną nr (...) o powierzchni 3256 m²).

W odpowiedzi na pozew, pozwany Z. D. (1) wniósł o oddalenie powództwa i zasądzenie od powódki na jego rzecz poniesionych kosztów procesu. W uzasadnieniu swojego stanowiska Z. D. (1) wskazał, iż w rozpoznawanej sprawie kluczową jest ocena, czy umowa notarialna z dnia 11 kwietnia 1989 r., przekazująca przez spadkodawców na rzecz pozwanego gospodarstwo rolne była umową darowizny w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego, uprawniającą pozostałych spadkobierców do jej zaliczenia przy ustalaniu substratu zachowku, czy też rzeczywistą wolą stron było przekazanie tego gospodarstwa następcy i uzyskanie w ten sposób rolniczych świadczeń emerytalnych nadto że przyjęte do wyliczenia wartości roszczenia ceny gruntu odbiegają od rzeczywistości rynkowej.

Wyrokiem z dnia 20 listopada 2012r. Sąd Okręgowy w Kielcach oddalił powództwo; zasądził od powódki M. U. na rzecz pozwanego Z. D. (1) kwotę 7.217 (siedem tysięcy dwieście siedemnaście) złotych tytułem zwrotu kosztów procesu i przyznał adwokatowi B. D. prowadzącemu Kancelarię Adwokacką w K. przy ulicy (...) kwotę 8.856 (osiem tysięcy osiemset pięćdziesiąt sześć) złotych tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu powódce M. U., którą to kwotę wypłacić z sum Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Kielcach.

Podstawą wyroku był następujący stan faktyczny i wywody prawne.

Małżonkowie E. D. i J. D. (1) zamieszkiwali w K. przy ulicy (...) i prowadzili gospodarstwo rolne, składające się z gruntów położonych we wsi K.. Małżonkowie mieli troje dzieci: synów Z. D. (1), J. D. (2) oraz córkę M. U., z domu D.. Z uwagi na swój wiek oraz stan zdrowia E. i J. D. (1) podjęli decyzję o zaprzestaniu prowadzenia gospodarstwa rolnego i darowania go jednemu z dzieci. Ponieważ J. D. (2) i M. U. nie wyrażali woli prowadzenia rodzinnego gospodarstwa, obdarowanym miał zostać Z. D. (1). W dniu 11 kwietnia 1989 r. została zawarta umowa darowizny między J. i E. małżonkami D. a ich synem Z. D. (1), na mocy której małżonkowie D. darowali synowi nieruchomość rolną położoną we wsi K., gmina M., składającą się z działek gruntu oznaczonych numerami(...) oraz działkę nr (...), położoną w K. przy ulicy (...) - o łącznej powierzchni 2,78 ha. Jednocześnie obdarowany ustanowił nieodpłatnie na rzecz darczyńców osobistą służebność mieszkania, polegającą na prawie zamieszkiwania przez J. i E. D. w jednym pokoju i kuchni oraz korzystania z pomieszczeń gospodarczych w miarę potrzeby. W dniu 30 listopada 1990 r. została zawarta umowa darowizny między E. i J. małżonkami D. a M. i L. małżonkami U. oraz Z. D. (2) – synową darczyńców, na mocy której E. i J. D. (1) darowali M. i L. małżonkom U. na ich majątek wspólny działkę oznaczoną numerem (...) o powierzchni 3256 m⁽⁽²⁾⁾, położoną w K. przy ulicy (...) wraz z rozpoczętą budową domu mieszkalnego. Ponadto J. i E. małżonkowie D. darowali swojej synowej Z. D. (1) na jej majątek odrębny działkę oznaczoną numerem (...) o powierzchni 694 m⁽⁽²⁾⁾, położoną w K. przy ulicy (...). Obdarowani przyjęli wymienione darowizny. Decyzją z 20 sierpnia 1990 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w K. ustalił na rzecz J. D. (1) i E. D. świadczenie emerytalne, zwiększone o kwotę stanowiącą 0,5% wartości średniej sprzedaży produktów rolnych – z uwagi na wyzbycie się przez wymienionych gospodarstwa rolnego. Ponieważ J. D. (1) posiadał uprawnienia emerytalne z tytułu pracy zawodowej (emerytura kolejowa) świadczenie to było obniżone o 1/2, a na rzecz E. D. przysługiwało w pełnej wysokości. J. D. (1) zmarł w dniu 13 listopada 2008 r., a E. D. w dniu 31 stycznia 2010 r. Spadek po J. D. (1) na podstawie ustawy nabyli: żona E. D., córka M. U., syn Z. D. (1) i syn J. D. (2) po 1/4 części. Spadek po E. D. na podstawie ustawy nabyły dzieci: M. U., Z. D. (1) i J. D. (2) po 1/3 części. Gospodarstwo rolne, które zostało

darowane Z. D. (1) przez jego rodziców składało się z działki siedliskowej nr (...) (obecnie nr (...)), położonej w K. przy ulicy (...) oraz działek oznaczonych numerami (...) (obecnie nr (...)), (...)(obecnie nr (...)),(...) - stanowiących w dniu 11 kwietnia 1989 r. grunty rolne. Działka nr (...) w dacie darowizny miała powierzchnię 5500 m^{((2))}, była zabudowana budynkiem mieszkalnym murowanym, parterowym, podpiwniczonym, nieocieplonym, wyposażonym w instalację elektryczną i wodociągową. Ponadto na działce znajdowała się murowana obora, murowany budynek garażowy, drewniana stodoła oraz drewniana szopa. Budynki zostały wzniesione w latach 50-tych ubiegłego wieku. Wartość budynku mieszkalnego z gruntem o powierzchni 1422 m^{((2))} wynosi 179883,83 zł, wartość części działki o przeznaczeniu rolnym, bez możliwości zabudowy (powierzchnia 3159 m^{((2))}) wynosi 8368,78 zł, a wartość zabudowań gospodarczo - inwentarskich wynosi 35472,55 zł, co łącznie daje kwotę 223725,16 zł stanowiącą rynkową wartość działki nr (...). Działki oznaczone obecnie numerami (...) i (...) w dacie darowizny posiadały łączną powierzchnię 1,45 ha. Są one zlokalizowane na obrzeżach miejscowości K. w otoczeniu nieruchomości rolnych. W dniu 11 kwietnia 1989 r. były niezabudowane i nie posiadały elementów składowych, stanowiły tereny rolne. Zgodnie z obowiązującym w latach 1983 - 1991 miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego gminy M. działki te położone były w pasie o szerokości 80 m od granicy z działkami odpowiednio (...) i (...) w terenie transportu kolejowego, a w pozostałej części na terenie upraw polowych. Wartość nieruchomości rolnej składającej się z działek gruntu nr (...) wynosi 35394,34 zł. Działka o numerze ewidencyjnym (...) położona jest na terenie miejscowości K.. W dacie darowizny jej powierzchnia wynosiła 7800 m^{((2))} i była to nieruchomość niezabudowana, znajdująca się na terenach rolniczych. Wartość tej działki wynosi 17470,03 zł. Działka o numerze (...) (obecnie nr (...)) w dacie darowizny na rzecz M. i L. U. miała powierzchnię 3256 m^{((2))}. Na działce była wówczas rozpoczęta budowa domu. Stan budynku mieszkalnego - jedna kondygnacja (piwnice, w których znajdował się pokój z kuchnią), umożliwiał rodzinie powódki zamieszkanie w nim. Wartość budynku w tym stanie, wraz z gruntem o powierzchni 1606 m^{((2))} wynosi 146843,64 zł. Wartość pozostałej części działki nr (...) o przeznaczeniu rolnym bez możliwości zabudowy, o powierzchni 1650 m^{((2))} wynosi 4371,16 zł. Łączna wartość działki nr (...) wraz ze znajdującą się na niej jedną kondygnacją budynku mieszkalnego według stanu na dzień 30 listopada 1990 r. i obecnych cen wynosi 151214,80 zł. M. U. jest zaliczona do osób o lekkim stopniu niepełnosprawności, który datuje się od 7 grudnia 2010 r. Powódka ma obniżoną zdolność do wykonywania pracy, wymaga usług terapeutycznych i rehabilitacyjnych. W związku z realizacją inwestycji polegającej na rozbudowie drogi krajowej (...) na odcinku obwodnicy K., Skarb Państwa - Generalny Dyrektor Dróg Krajowych i Autostrad za nieruchomość położoną w obrębie (...) oznaczoną jako działka nr (...) o powierzchni 0,0225 ha wypłacił na rzecz byłych właścicieli A. i Z. D. (1) odszkodowanie w wysokości 18.819 zł, a za nieruchomość położoną w obrębie K. I, oznaczoną jako działki nr (...) o powierzchni 0,0982 ha, nr (...) o powierzchni 0,2557 ha i (...) o powierzchni 0,1502 ha odszkodowanie w wysokości 348423 zł.

Powyższy stan faktyczny Sąd Okręgowy oparł na dowodach z dokumentów, opinii biegłego oraz zeznań świadków. W uzasadnieniu Sąd Okręgowy przedstawił szeroko ich ocenę. Sąd w całości podzielił wnioski wynikające z opinii biegłego z zakresu szacowania nieruchomości M. S.. Opinia jest jasna, stanowcza, została sporządzona w sposób rzetelny. Biegły dokonał szczegółowych ustaleń opartych na zgromadzonym materiale, wyjaśnił metodologię przeprowadzonej wyceny, a wszystkie wątpliwości stron zostały przez niego precyzyjnie wyjaśnione podczas składania ustnej opinii, co ostatecznie sprawiło, iż ostatecznie strony nie zgłaszały zastrzeżeń do treści opinii.

W ocenie Sądu Okręgowego powództwo nie zasługiwało na uwzględnienie.

Zgodnie z art. 991 § 1 k.c. zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni – dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach – połowa wartości tego udziału (zachówek). Z § 2 tego przepisu wynika, iż jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej mu przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia. Powódka jest córką J. D. (1) i E. D.. Zgodnie z prawomocnym postanowieniem Sądu Rejonowego w Kielcach z dnia 9 listopada 2010 r., wydanym w sprawie VIII

Ns 875/10, M. U. nabyła spadek po ojcu na podstawie ustawy w 1/4 części – dziedzicząc w zbiegu z braćmi Z. D. (1) i J. D. (2) oraz matką E. D., natomiast spadek po matce nabyła na podstawie ustawy w 1/3 części - dziedzicząc w zbiegu z braćmi Z. D. (1) i J. D. (2). M. U. nie wykazała, aby w dacie otwarcia spadków była trwale niezdolna do pracy i nie jest małoletnia, a tym samym - zgodnie z art. 991 k.c. - należy się jej połowa wartości udziału spadkowego. Roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia przysługuje uprawnionym wtedy, gdy we wskazany w kodeksie sposób (art. 991 § 2 k.c.: darowizna, powołanie do spadku, zapis) nie otrzymali od spadkodawcy takiej sumy. Małżonkowie J. i E. D. nie pozostawili żadnego majątku spadkowego, bowiem wszelkimi przysługującymi im prawami majątkowymi rozporządzili za życia, dokonując darowizn nieruchomości na rzecz syna Z. D. (1), córki M. U., zięcia L. U. i synowej Z. D. (2). Zgodnie z art. 1000 § 1 k.c., jeżeli uprawniony nie może otrzymać od spadkobiercy należnego mu zachowku, może on żądać od osoby, która otrzymała od spadkobiercy darowiznę doliczoną do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Przy obliczaniu zachowku dolicza się do spadku darowizny uczynione przez spadkodawcę (art. 993 k.c.). Jak wynika z ustaleń Sądu, przy obliczaniu substratu zachowku należy uwzględnić nieruchomość rolną nabytą przez pozwanego Z. D. (1) od rodziców na podstawie umowy darowizny zawartej w dniu 11 kwietnia 1989 r. (k. 48 - 49). Stosownie do art. 995 k.c., wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili ustalania zachowku. Spór między stronami dotyczył stanu budynku mieszkalnego na nieruchomości oznaczonej numerem(...) którą spadkodawcy darowali M. U. i L. U.. Powódka podnosiła, iż w dacie 30 listopada 1990 r. budynek posiadał tylko jedną kondygnację – garaż i piwnice, a pozwany Z. D. (1) twierdził, że budynek był w stanie surowym zamkniętym i składał się z trzech kondygnacji. W ocenie Sądu, kluczowe znaczenie ma w tej mierze treść samego aktu notarialnego z dnia 30 listopada 1990 r., w którym wyraźnie wskazano, iż przedmiotem darowizny jest działka oznaczona numerem (...) o powierzchni 3256 m⁽²⁾, położona w K. przy ulicy (...) „wraz z rozpoczętą budową domu mieszkalnego” (k. 58). Takie oświadczenie stron dokonywanej czynności uzasadnia danie wiary zeznaniom M. U., że w dacie darowizny na działce numer (...) postawiona była tylko pierwsza kondygnacja budynku mieszkalnego. Wartość nieruchomości zabudowanej jedną kondygnacją budynku mieszkalnego, wraz z gruntem wynosi 151214,80 zł (k. 299). Wartość działek rolnych oznaczonych numerami (...) i (...), położonych w miejscowości K. I została ustalona na podstawie opinii biegłego z zakresu szacowania nieruchomości – M. S. na kwotę 35394,34 zł (k. 300) przy przyjęciu, iż w dacie darowizny były to działki niezabudowane, nie posiadały elementów składowych, stanowiły tereny rolne. Przepis art. 995 k.c. nakazuje ustalać wartość przedmiotu darowizny według stanu z chwili jej dokonania, a zatem na datę 11 kwietnia 1989 r. Stan nieruchomości obejmuje między innymi jej lokalizację, powierzchnię, kształt i przeznaczenie działki zgodne z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego z chwili darowizny. Zgodnie z obowiązującym w latach 1983 – 1991 miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego Gminy M. - uchwałą nr XXVIII/76/83 z dnia 28 czerwca 1983 r. Gminnej Rady Narodowej w M. wraz z odstępstwami od ustaleń planu wprowadzanymi Zarządzeniem nr 12/84 z dnia 29 grudnia 1984 r. Naczelnika Urzędu Gminy w M., działki o numerach (...) w K. były położone w pasie o szerokości 80 m od granicy z działkami odpowiednio (...) i (...) w terenie transportu kolejowego, a w pozostałej części na terenie upraw polowych. Bez znaczenia dla ustalenia wartości tych działek na potrzeby obliczenia zachowku jest ich obecne przeznaczenie (powódka nie wykazała, aby było ono odmienne od dotychczasowego), jak i określanie hipotetycznych cen, które Z. D. (1) mógłby osiągnąć sprzedając nieruchomości inwestującemu na tych terenach przedsiębiorcy bądź oddając za odszkodowaniem Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad. Jak wynika z pisma Naczelnika Wydziału (...) z dnia 11 marca 2011 r. (k. 107) pozwany – wbrew twierdzeniom powódki, nie sprzedał działek nr (...), które zostały mu darowane przez rodziców i nadal stanowią jego własność, bowiem Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad wypłaciła A. i Z. małżonkom D. odszkodowanie jedynie za nieruchomość oznaczoną jako działka nr (...), położoną w obrębie K. oraz za działki nr (...) w K.. Nie można także wykluczyć, że nieruchomość powódki może być w przyszłości wywłaszczona na cele publiczne czy sprzedana prywatnemu inwestorowi. Przyjmowanie tego rodzaju hipotetycznych założeń stwarzałoby jednak niebezpieczeństwo dowolności rozstrzygnięcia w sprawie, wprowadzałoby niczym nieuzasadnioną rozbieżność co do oceny stanu nieruchomości i cen, według których ustawa nakazuje, dla potrzeb wyliczenia wartości substratu zachowku, ustalenie wartości darowizny – tak, aby zapewnić uwzględnienie rzeczywistej wartości przedmiotu darowizny (art. 995 k.c.). W świetle powyższych rozważań, substrat zachowku po J. i E. małżonkach D. wynosi 352196,93 zł, na którą to kwotę składa się: wartość działki nr (...) wraz z zabudowaniami, darowanej Z. D. (1) (223725,16 zł), wartość działek nr (...)/ i (...) (35394,34 zł) oraz działki

nr (...) (17470,03 zł) - również darowanych Z. D. (1), a także wartość 1/2 działki nr (...) wraz z jedną kondygnacją budynku mieszkalnego (1/2 x 151214,80 zł = 75607,40 zł). Działka nr (...) została darowana M. i L. małżonkom U. „na ich majątek wspólny” (k. 58), ale w sytuacji, gdy spadkodawca uczynił darowiznę na rzecz uprawnionego do zachowku i na rzecz jego małżonka z zastrzeżeniem, że przedmiot darowizny wejdzie do majątku wspólnego obdarowanych, na należny uprawnionemu zachówek zaliczeniu podlega tylko wartość połowy przedmiotu darowizny. Ponieważ zgodnie z treścią art. 994 § 1 k.c., nie dolicza się do spadku drobnych darowizn, zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych, ani dokonanych przed więcej niż dziesięciu laty, licząc wstecz od otwarcia spadku, na rzecz osób niebędących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku, Sąd ustalając wartość substratu zachowku nie uwzględnił darowizny działki nr (...) dokonanej przez spadkodawców na rzecz Z. D. (2) – synowej J. D. (1) i E. D., bowiem darowizna została dokonana w dniu 30 listopada 1990 r., czyli więcej niż dziesięć lat przed otwarciem spadków, na rzecz osoby, która nie jest spadkobiercą darczyńców ani też uprawnioną do zachowku.

Wartość udziału spadkowego M. U. (1/4 po ojcu J. D. (1) i 1/3 po matce E. D.) wynosi 117398,98 zł (1/2 x 352196,93 zł = 176098,46 zł – wartość schedy spadkowej po J. D. (1); 176098,46 zł : 4 = 44024,62 zł – wartość udziału spadkowego każdego ze spadkobierców po J. D. (1); 176098,46 zł + 44024,62 zł = 220123,08 zł – wartość schedy spadkowej po E. D.; 220123,08 zł : 3 = 73374,36 zł – wartość udziału spadkowego każdego ze spadkobierców po E. D.; 44024,62 zł + 73374,36 zł = 117398,98 zł – wartość udziału spadkowego każdego ze spadkobierców po J. D. (1) i E. D.). Wartość należnego powódce zachowku wynosi 58 699,49 zł (117398,98 zł : 2). Zasadność roszczenia o zachówek jest uzależniona od tego, by uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku ani w postaci dokonanej na jego rzecz darowizny, ani też w postaci powołania do dziedziczenia, ani też w postaci zapisu. Zgodnie z art. 996 k.c., darowiznę uczynioną przez spadkodawcę uprawnionemu do zachowku zalicza się na należny mu zachówek. M. U. i jej mąż L. U. otrzymali do ich majątku wspólnego w dniu 30 listopada 1990 r. darowiznę działki gruntu oznaczonej numerem 195 o powierzchni 3256 m² wraz z rozpoczętą budową domu mieszkalnego. Wartość darowanej powódce i jej mężowi nieruchomości wynosi 151214,80 zł, a wartość połowy darowizny wynosi 75607,40 zł, zatem przekracza znacznie wartość należnego M. U. zachowku, który - jak wcześniej wskazano - wynosi 58699,49 zł. Dlatego też powództwo podlegało oddaleniu (punkt pierwszy sentencji wyroku). Sąd Okręgowy wskazał, iż bez znaczenia dla rozstrzygnięcia Sądu pozostaje, czy przy ustalaniu wartości schedy spadkowej zostanie uwzględniona wartość nieruchomości oznaczonej numerem 195 wraz z rozpoczętą budową domu mieszkalnego, czy też wartość nieruchomości z budynkiem trzykondygnacyjnym – jak wskazywał pozwany, bowiem w każdym z tych przypadków wartość darowizny na rzecz powódki przekracza wartość należnego jej zachowku. W razie przyjęcia, iż w dacie darowizny na działce nr (...) znajdował się trzykondygnacyjny budynek mieszkalny w stanie surowym zamkniętym, wartość darowizny wynosiłaby 458950,65 zł (k. 299), co daje na rzecz M. U. darowiznę o wartości 229475,32 zł, która to wartość wpłynęłaby na zwiększenie wartości schedy spadkowej do kwoty 506064,85 zł, a wartości udziału spadkowego M. U. do kwoty 168688,27 zł (1/2 x 506064,85 zł = 253032,42 zł – wartość schedy spadkowej po J. D. (1); 253032,42 zł : 4 = 63258,10 zł – wartość udziału spadkowego każdego ze spadkobierców po J. D. (1); 253032,42 zł + 63258,10 zł = 316290,52 zł – wartość schedy spadkowej po E. D.; 316290,52 zł : 3 = 105430,17 zł – wartość udziału spadkowego każdego ze spadkobierców po E. D.; 63258,10 zł + 105430,17 zł = 168688,27 zł – wartość udziału spadkowego każdego ze spadkobierców po J. D. (1) i E. D.). Wartość należnego powódce zachowku wynosiłaby wówczas 84344,13 zł (168688,27 zł : 2), a zaliczeniu na zachówek podlegałaby otrzymana przez M. U. darowizna w kwocie 229475,32 zł.

O kosztach procesu Sąd Okręgowy orzekł na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. Powódka jako strona przegrywająca sprawę, została zobowiązana do zwrotu poniesionych przez pozwanego kosztów procesu, na które złożyło się wynagrodzenie będącego adwokatem pełnomocnika Z. D. (1) – kwota 7200 zł (§ 6 pkt 7 w związku z § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu oraz opłata od dokumentu pełnomocnictwa – kwota 17 zł. Sąd nie znalazł podstaw do zastosowania art. 102 k.p.c. w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach procesu. Ocena okoliczności uprawniających do zastosowania tego przepisu następuje niezależnie od istnienia przesłanek do zwolnienia od kosztów sądowych i ustanowienia pełnomocnika z urzędu. Decyzja M. U. o popieraniu powództwa i podejmowaniu dalszych czynności generujących koszty, nastąpiła po konsultacji z ustanowionym pełnomocnikiem

z urzędu, w sytuacji, gdy przedstawiane przez powódkę wartości nieruchomości podlegających zaliczeniu na schedę spadkową znacząco odbiegały od wartości rynkowej tych nieruchomości i od zasad ustalania stanu i wartości przedmiotów darowizny (art. 995 k.c.). Takie stanowisko M. U. nie może przemawiać za rozstrzygnięciem stawiającym pozwanego, niezasadnie zaangażowanego w ponad dwuletni spór, w obliczu poniesienia kosztów obrony w sprawie, do których powstania doprowadziło jedynie działanie powódki.

Na podstawie art. 98 § 3 k.p.c. i § 6 pkt 7 w związku z § 2 ust. 1, 2 i 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. nr 163, poz. 1348 ze zmianami), o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce M. U. z urzędu przez adwokata B. D., wynoszących 8856 zł (7200 zł + 23% podatku VAT), Sąd orzekł w punkcie trzecim sentencji wyroku.

Wyrok ten zaskarżyła w całości powódka zarówno osobiście jak i przez pełnomocnika uprzednio wnosząc zażalenie na postanowienie o kosztach procesu.

Zaskarżonemu wyrokowi zarzuciła naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 328 §2 k.p.c. poprzez nie rozważenie wszechstronnie materiału dowodowego polegające na bezzasadnym przyjęciu prymatu opinii biegłego sądowego i uznaniu jej za jasną stanowczą i rzetelną podczas gdy ceny nieruchomości przyjęte przez biegłego są nieadekwatne, a wnioski biegłego sprzeczne z informacją zawartą w piśmie Naczelnika Wydziału (...) , brak uzasadnienia Sądu dla którego podziela opinię biegłego poza ogólnikowymi stwierdzeniami, błędnym przyjęciu powierzchni działki (...) (obecnie(...)) w dacie darowizny pow. działki wynosiła 5500 m.kw., nieuzasadnione obliczenie przez biegłego wartości działek nr (...) (obecnie (...)) oraz (...)) poprzez dokonanie ich podziału na dwie części, rolną oraz budowlaną, obrazę prawa procesowego art. 102 k.p.c. poprzez jego niezastosowanie i błędne przyjęcie iż w niniejszej sprawie nie zachodzi szczególna okoliczności uzasadniająca nie obciążenie strony przegrywającej kosztami procesu polegające na ciężkiej sytuacji finansowej powódki i realizacji woli rodziców, obrazę prawa materialnego tj. art. 995 k.c. i art. 5 k.c. oraz art. 103 ustawy o gospodarce nieruchomościami poprzez ich błędną wykładnię i przyjęcie, iż cena z chwili ustalenia zachowku to nie cena sprzedaży odpowiadająca cenie rynkowej wyliczonej zgodnie z przepisami ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami, art. 357 (1) k.c. poprzez jego niezastosowanie wobec nadzwyczajnej zmiany stosunków. Powódka wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i zasądzenie od pozwanego kwoty 100 000 zł wraz z ustawowymi odsetkami tytułem wyrównania a zachowku po matce oraz 100 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi oraz kosztami procesu za obie instancje tytułem wyrównania zachowku po ojcu J. D. (1) ewentualnie uchylecia wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania nadto dopuszczenia dowodu z informacji na temat cen sprzedaży nieruchomości i jej przeznaczeniu inwestycyjnym.

W apelacji sporządzonej przez pełnomocnika powódki orzeczeniu I instancji zostało zarzucone błędne ustalenie substratu zachowku na skutek nie doliczenia do tego substratu wartości nieruchomości stanowiącej działkę oznaczoną w ewidencji gruntów numerem (...) o pow. 0,0982 ha oraz (...) o pow. 0,2557 ha które były także przedmiotem darowizny uczynionej w dniu 11 kwietnia 1989 r, a także działki (...) co doprowadził od naruszeni art. 993 k.c. , oparcie ustaleń na wadliwej opinii biegłego , który przyjął, że działki o numerze (...) mają łączną powierzchnię 1,43911 ha podczas gdy powierzchnia tych działek jest niniejsza o 0,3539 ha – powierzchnię stanowiącą działki (...) przyjęte przez Skarb Państwa na budowę węzła komunikacyjnego za które pozwany otrzymał odszkodowanie, dowolne oparciu ustaleń co do wartości na opinii biegłego M. S. pomimo że wycena ta w drastyczny sposób różni się od operatu sporządzonego na potrzeby ustalenia odszkodowania za przejęcie nieruchomości, naruszenie art. 995 § 1 k.c. poprzez ustalenie wartości darowizny według ceny odbiegającej o d aktualnych cen rynkowych z pominięciem planów inwestycyjnych dotyczących przedmiotów gruntów, niezasadnie oddalenie wniosków dowodowych z zeznań świadków na okoliczność skupywania gruntów.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje.

Postępowanie wywołane zażaleniem powódki na koszty procesu zawarte w wyroku z uwagi na złożenie apelacji od całego wyroku należało umorzyć. Zażalenie na postanowienie o kosztach procesu zawarte w wyroku jest dopuszczalne

w przypadku nie złożenia przez stronę żalącą apelacji. Powódka taką apelację złożyła. Wprawdzie w chwili składania zażalenia, zażalenie to było dopuszczalne bowiem apelacja została złożona później. Złożenie apelacji spowodowało jednak niedopuszczalność tego zażalenia. Zatem postępowanie wywołane tym zażaleniem należało umorzyć na podstawie art. 355 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Zarzuty dotyczące rozstrzygnięcia o kosztach procesu zostały zawarte w apelacji i zostały rozpoznane przez Sąd Apelacyjny w ramach rozpoznania apelacji.

Apelacja powódki nie zasługuje na uwzględnienie.

Sąd podziela ustalenia faktyczne i wywody prawne zawarte w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku i uznaje je za swoje.

Sąd Apelacyjny oddalił wnioski dowodowe powódki zawarte w apelacji na podstawie art. 381 k.p.c. Wskazać należy, iż dowody dotyczące ksiąg wieczystych i wypisów z ewidencji gruntów rolnych powódka mogła powołać w postępowaniu przed sądem I instancji.

Natomiast odnośnie dowodów na określenie aktualnych cen i przeznaczenia działek będących przedmiotem procesu wskazać należy, że powódka powoływała te dowody już na etapie postępowania I- instancyjnego. Wnioski dowodowe zostały oddalone przez Sąd Okręgowy jako nieistotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Sąd Apelacyjny podziela powyższe stanowisko Sądu Okręgowego w tej kwestii. Obecnie wnioski te nie mogą być również uwzględnione. Okoliczności, na które zostały powołane wskazane dowody są nieistotne z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy bowiem w świetle art. 995 k.c. wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania a według cen z chwili ustalania zachowku. Tymczasem powódka odwołuje się do aktualnych cen związanych z obecnym przeznaczeniem gruntu. Obecne przeznaczenie gruntu jest inne niż w chwili dokonania darowizny.

Odnośnie zaś zarzutu naruszenie art. 233 k.p.c. wskazać należy, że zarzut ten nie może okazać się skuteczny. Naruszenie tego przepisu nie miało bowiem wpływu na wynik sprawy z przyczyn niżej przedstawionych.

Słusznie podnosi powódka w swej apelacji, iż biegły do obliczania przyjął nieprawidłową wielkość działki ewidencyjnej (...) i nie uwzględnił w swej opinii faktu, iż z działek (...) zostały wydzielone działki (...). Powyższe nie miało znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy a to jeśli chodzi o pierwszy zarzut z uwagi na przyjętą metodologię wyceny działki a drugie z powodu bazowania przez biegłego na treści umowy darowizny i księgi wieczystej. Wskazać również należy, iż powódka na etapie postępowania I instancyjnego nie zgłaszała zarzutów do opinii biegłego w zakresie przyjętych przez biegłego pól powierzchni działek objętych postępowaniem.

Wartość działki ewidencyjnej (...) w opinii biegłego została określona jako wartość budynku mieszkalnego wraz z gruntem o powierzchni 1422 m^{((2))} oraz wartość gruntu pozostałego, bez możliwości zabudowy, o powierzchni 3159 m^{((2))}, natomiast wartość budynków gospodarczych i inwestorskich została określona odrębnie w podejściu kosztorysowym. Wskazać należy, iż zgodnie z ustaleniami miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta K. obowiązującego w chwili dokonania darowizny działka (...) położona była na terenach istniejącej zabudowy zagrodowej do zachowania z możliwością remontów bieżących, istniał zakaz budowy nowych siedlisk zagrodowych i zabudowy jednorodzinnej, w uzasadnionych przypadkach dopuszczano się lokalizowanie nowych siedlisk po północnej stronie ul. (...) zaznaczonych symbolem (...) (opinia biegłego - k. 287). Działka ta położona jest po południowej stronie ul. (...), która stanowi jej północną granicę (opinia biegłego k. 281), a zatem objęta była zakazem zabudowy. Zakaz zabudowy działki nowymi budynkami powodował, że nawet przyjęcie, iż nawet przyjęcie, że działka ta w istocie miała powierzchnię o 919 m^{((2))} większą, jak to zarzuca powódka, nie mógł znacząco podnieść wartości działki. Przy określeniu wartości zabudowanej części nieruchomości biegły przyjął powierzchnię jako atrybut o wadze 15 %. Zatem wzrost tej powierzchni o 919 m. kw. nie podwyższył w znaczący sposób obliczonej przez biegłego wartości nieruchomości (proporcjonalne przeliczenie powierzchni dawałoby wartość wyższą o 7.847 zł), a tym samym nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Przyjęcie, że brakujące 919 m^{((2))} stanowiło grunt rolny spowodowałoby natomiast, że wartość nieruchomości w części rolnej wynosiłaby 10803,38 zł (26 491,87 zł/ha x 0,4078) nie zaś jak przyjął biegły 8 368,78 zł. Wartość dokonanej przez rodziców powódki darowizny przekracza znacznie wartość należnego zachowku. Zmiana ceny działki zmieni wartość substratu zachowku o kwotę 2 434,60

zł, względnie o 7.847 zł oraz należnego zachowku łącznie po obojgu rodzicach o szóstą część tej kwoty, jednakże nie wpłynie na zmianę wyroku bowiem w dalszym ciągu wartość dokonanej na rzecz powódki darowizny przekraczać będzie wartość zachowku.

W przypadku działek o numerach (...) wskazać należy, iż biegły wziął do wyceny działki zgodnie z umową darowizny i zgodnie z odpisem księgi wieczystej, w której błędnie wpisano wielkość tych działek nie uwzględniając podziału ich i przejścia prawa własności oddzielonej części na Skarb Państwa. Zatem biegły do obliczania wartości tych działek przyjął taką ich powierzchnię, jaką miały w dacie darowizny. Powyższe zatem nie ma znaczenia zarówno dla poprawności wniosków opinii jak i poprawności merytorycznej wyroku.

Nie sposób nie dostrzec, że zarzuty pozwanej do opinii biegłego, podnoszone przed sądem I instancji, dotyczyły wyłącznie cen stosowanych przez biegłego i zasadały się na przeświadczeniu strony, że zmiana przeznaczenia działek, jaka nastąpiła w ostatnim czasie, powinna być uwzględniona przy ich oszacowaniu. Pozwana nie podnosiła natomiast zarzutów dotyczących wadliwie przyjętej powierzchni nieruchomości.

Przyjęta przez biegłego metodologia wyceny działek uwzględnia treść art. 995 k.c. Powódka nie wykazała, iż przyjęta przez biegłego metodologia jest nieprawidłowa. Stosownie do art. 154 ust. 1 Ustawy o gospodarce nieruchomościami wyboru właściwego podejścia oraz metody i techniki szacowania nieruchomości dokonuje rzeczoznawca majątkowy, uwzględniając w szczególności cel wyceny, rodzaj i położenie nieruchomości, przeznaczenie w planie miejscowym, stan nieruchomości oraz dostępne dane o cenach, dochodach i cechach nieruchomości podobnych. Nie można porządzonej przez biegłego wyceny porównywać z wyceną sporządzoną na poczet postępowania administracyjnego w związku z budową drogi (...). Biegły wyceną objął nieruchomości o przeznaczeniu w dacie dokonania darowizny. Wyceny części działek objętych postępowaniem oraz w okolicy dokonywane na poczet postępowania odszkodowawczego w związku z budową drogi dokonywane były na stan aktualny w dacie wyceny. W przeciągu czasu pomiędzy dokonaną darowizną a obecną chwilą nieruchomości te zmieniły przeznaczenie. Obecnie tereny te przeznaczone są pod budowę drogi(...) Zmiany tej nie uwzględnia i nie może uwzględniać opinia biegłego. Tym samym nie można stwierdzić, iż biegły przy wykonaniu opinii naruszył treść art. 134 ustawy o gospodarce nieruchomościami. Opinia biegłego w niniejszej sprawie dotyczyła po części tego samego przedmiotu ale o innych cechach w stosunku do opinii sporządzonych na poczet postępowania administracyjnego. Przyjęte przez biegłego ceny nieruchomości dotyczą nieruchomości podobnych do tych jakimi były nieruchomości objęte postępowaniem niniejszym w chwili dokonania darowizny. Nie można więc ich porównywać z cenami sprzedaży gruntów w okolicy jeżeli grunty te mają inne cechy niż grunt w chwili dokonania darowizny.

Niezasadny jest zarzut naruszenia art. 995 k.p.c. Sąd Okręgowy prawidłowo zastosował wskazany przepis, korzystając z opinii biegłego, której prawidłowości nie zdołała powódka obalić. Natomiast przepis art. 5 k.c. jest przepisem, który może być podstawą obrony swych praw nie zaś podstawą powództwa.

Nie sposób podzielić zarzutu powódki naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 357¹ k.p.c. poprzez jego niezastosowanie. Przepis ten ma zupełnie inny przedmiot regulacji i dotyczy zmiany treści zobowiązań umownych. Nie znajduje on zastosowania do roszczeń o zachowek. Powoływany przez powódkę w apelacji pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w postanowieniu z dnia 26 listopada 1992 r., sygn. akt III CZP 144/92 (OSP 1993/11/215) jest odosobniony i spotkał się z uzasadnioną krytyką glosatora. Sąd Apelacyjny poglądu wyrażonego w powołanym orzeczeniu nie podziela, gdyż ustawodawca w celu ochrony interesów uprawnionych do zachowku przyjął stosowne unormowanie w przepisie art. 995 § 1 k.c., który ustala, że wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili ustalenia zachowku, a zatem zakłada niejako waloryzację.

Niezasadny jest zarzut naruszenia art. 102 k.p.c. Sąd Okręgowy w pełni uzasadnił stanowisko, dlaczego zastosował art. 98 k.p.c. a nie 102 k.p.c. Argumentację tę Sąd Apelacyjny podziela. Sam stan majątkowy nie może być podstawą do zastosowania art. 102 k.p.c. Powódka była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika co przesądza o tym, iż musiała mieć świadomość ryzyka przegrania sprawy i konieczności ponoszenia kosztów sądowych. Kwestia, iż domagając się uzupełnienia zachowku powódka realizowała wolę rodziców, została podniesiona dopiero w apelacji i

nie została wykazana, nie może więc być brana przez Sąd pod uwagę. Bezspornym jest jednak, iż podjęte przez powódkę czynności wywołały u pozwanego wysokie koszty sądowe. Nie pokrycie ich przez powódkę w sytuacji gdy ona sama przez większość procesu korzystała z pomocy pełnomocnika z urzędu byłaby niesprawiedliwa.

Z powyższych przyczyn apelacja powódki, jako bezzasadna, podlegała oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c.

O kosztach postępowania Sąd Apelacyjny orzekł na podstawie art. 98 § 1 k.p.c. nie znajdując, z przyczyn wyżej wskazanych podstaw do odstąpienia od obciążania nimi powódki.